روایت «فرهیختگان» از اقدامات درحرم رضوی به نفع مردم

خدمت به امر اجتماعی

صادق امامی
عضو شورای سردبیری

در داخل ضریح مطهر امام رضا(ع) همه‌چیز یافت می‌شود. از پول و طلا تا نامه‌های بانام و بی‌نام و نشانی که یک مخاطب بیشتر ندارد: «علی‌ابن موسی‌الرضا(ع).» این نامه‌ها و تمام آن چیزی که داخل ضریح انداخته می‌شود، پس از آیین غبارروبی حرم مطهر، به محلی انتقال داده می‌شود که سفره نذورات نام دارد. در آنجا خدام اقدام به تفکیک نامه‌ها و هدایا می‌کنند. از میان هزاران نامه، چند نامه را می‌توانم بخوانم. انگار انسان‌ها در نوشتن راحت‌ترند با امام رضا(ع). درست مثل محنا خانمی که نمی‌دانیم چند ساله است. برای امام رضا(ع) نوشته ابادت اینادنا اظهر بود، نمی‌دونم کی بود و گفتی جمع [جمعه] یک کبوتر سفید با پرهای سفید با سرسفید میاد؟ بهم قول بده، بعد بهم یک خبر خیلی خیلی عالی بده. می‌خوام بکبار برای همیشه اون رزبه [ضریح] فشنگتو ببینم... ازته قلب دوستت دارم... سلام إسلام! من رو به إمام! حسین برسونی ها! امام رضا تو رو به إمام!

من و مامانم و دادائسم و بابام.» یا دخترکی که با مداد سیاه به امام رضا(ع) نوشته «به دایی منم یه دختری بسر بده... امام رضا(ع) من نمی‌تونم پیام ولی نامه می‌نویسم. خدایا به فقیرها پول بده و تن سالم و سلامت ما هم داخل آن هستیم یا امام رضا(ع).» کسی نمی‌داند خادمانی که این نامه‌ها را می‌خوانند چقدر با این متن‌ها اشک در چشمانشان حلقه می‌زند. یا وقتی کارت دعوت برای جشن عروسی‌ها را می‌بینند. کارت‌هایی که پشت آن نوشته شده «به محضر علی‌ابن موسی‌الرضا(ع).» امام رضا(ع) را دعوت کرده‌اند و از همین رو تولیت حرم دستور داده است که هدیه‌ای برای این زوج‌های جوان بفرستند.

داخل ضریح، انواع طلاجات هم به چشم می‌خورد: این‌ها بخشی از نذران مردمی است. زمانش مشخص نیست اما گفته می‌شود پس از شهادت امام رضا(ع) درسال ۲۰۳ هجری قمری، آرامگاه ایشان به‌تدریج مورد توجه شیعیان و مردم قرار گرفت. از همان قرون ابتدایی پس از تدفین امام(ع)، مردم برای زیارت و حتی حاجت‌گرفتن راهی طوس می‌شدند.

از همین زیارت‌ها بود که نذر برای حرم، پر و بال گرفت. این نذرها عمدتاً در دو بخش جلوه پیدا کرده بود: ساخت و توسعه حرم و اطعام زائرین. موروثان و سفرنامه‌نویسان مثل ابن‌بطوطه (قرن هشتم هجری) در سفرنامه خود به نذر و زیارت مردم در مشهد اشاره کرده‌اند. همچنین در کتاب‌های تاریخی مانند عیون اخبار الرضا و تاریخ نیشابور هم به ارادت عمومی و نذر در مرقد امام اشاره شده است. همین نذرها و وقف‌ها در طول زمان، طوس را تبدیل به ملجا و پناه مردم ایران و مسلمانان و حتی غیرمسلمانان در سرتاسر جهان کرده است. در دوره صفویان که تشیع مذهب رسمی ایران شد، نذر و وقف برای امامان شیعه، مخصوصاً امام رضا(ع)، بسیار شهره شد؛ نذرهای بزرگ‌تر مثل «وقف اطعام دائمی» یا «پخت غذا برای زائران» شکل گرفت و سنت‌هایی مثل «پخت شله مشهدی نذری» یا «نذر سفره حضرت رضا(ع)» تثبیت شد.

نذرها و انواع نذرها، محصول نیت‌های زائران بارگاه رضوی است. درطول سال‌ها، دو نذر ساخت حرم و اطعام زوار، به بیش از ۹۰ نیت برای نذر رسیده است. این نیت‌ها از دل مردم برخاسته و حالا تبدیل به یک سنت در آستان ثامن‌الحجج شده است. برخی از این نذورات موسمی است. مثل نذر راهپیمایی اربعین و یا نذر افطاری ماه رمضان اما ۷۰ نذر و وقف دیگر مثل خرید جهیزیه، زائر اولی، درمان، مسکن، اشتغال، کتاب، حجاب، قرآن، گوشت قربانی برای محرومان، چاپخانه و... همچنان فعال است. درنذر، برخی خوش‌ذوقی هم دارند. درست مثل آن‌هایی که نذر گل برای حرم می‌کنند یا آن دیگری که چهل چراغ نذر آستان قدس رضوی کرده و دیگری که نذر چراغ‌هایی حرم را کعبه است. اما از همه این‌ها، شاید نذر آن دو کارگر نوجوان کوره‌پزخانه‌ای در سمنان دلنشین‌تر باشد. آن‌ها که از دو دایی برایش هدیه نداشته‌اند، دو آجر نذر امام می‌کنند؛ آجرهایی که حالا در یک کتیبه صحن آزادی خوش کرده و معلوم نیست تا چند ده سال و یا چند صد سال دیگر در دل حرم باقی بماند. این، نمایش بخش کوچکی از قلمرو اذکار انسان‌هاست که اهل‌بیت(ع) است که منحصر به کشورمان نیز نمی‌شود. براساس آمارها، حداقل ۳۵ نوع ارز به بخش نذورات امام رضا(ع) هدیه می‌شود.

نذورات و نذرهای خاص

آستان قدس رضوی، پر از نذرهایی است که شاید به ذهن هر کسی نرسد. برای اطلاع از برخی از این نذرها، باید پای صحبت‌های علیرضا اسماعیل‌زاده، مدیرکل نذورات آستان قدس رضوی نشست. دفتر او در گوشه‌ای از صحن زیبای آزادی است؛ دفتری که از میز آن گرفته تا سیستم سرمایشی و فرش و... همه‌اش نذر است؛ نذر برای استفاده اداری در حرم. مردم چه چیزهای جالبی که به نظرشان نمی‌رسد. آنطور که او می‌گوید، نذورات تنها نقدی نیست، به عنوان نمونه، اهدای مدال ورزشکاران. سال گذشته بیش از ۵۰ مدال به امام رضا(ع) هدیه شده است. در گنجینه آستان قدس، مدال‌هایی از مرحوم تختی تا بهداد سلیمی و حسن یزدانی نیز به چشم می‌خورد: «مثلاً خوراکی، زعفران، نبات و چای. مورد داریم که فردی نذر جوراب مشکی برای خدام امام رضا کرده است. درمجموع ۱۴۰۰ قلم کالا نذر حرم می‌شود.» هر نذری بشت سرش داستانی دارد. مثلاً جوانی که کارگر یک کارخانه نمک بود، نذر می‌کند اگر روزی خودش صاحب کارخانه نمک شود، یک محموله نمک برای امام رضا(ع) ارسال کند. سال گذشته این کارخانه راه افتاد و ۱۱ هزار کیلو نمک ساینده‌شده، به حرم هدیه کرد. مدیرکل نذورات آستان قدس، داستان یک نذر نمک دیگر را برایم تعریف می‌کند: «فرد ثروتمندی در جمعی نشسته بود. صحبت از زیارت می‌شود و طلبیدن. می‌گوید «طلبیدن است که مردم برای نذر به مشهد می‌آورند.» بلیت می‌گیرد اما موقع پرواز اطلاع می‌دهند که پسرش تصادف کرده است. از پرواز جا می‌ماند. خودروی پسرش آسیب دیده ولی پسر سالم بود. آنجا متوجه می‌شود که باید امام بطلبد. از آن سال هر سال نذر نمک دارد.»

زعفران، فرش، بهارنارنج، کبوتر، نقاشی کودکان، گندم برای کبوترها و... از دیگر نذورات است که مردم برای آستان ثامن‌الائمه ارسال می‌کنند. بخشی از این نذورات، محصول دسترنج خود زوار امام رضاست. اسماعیل‌زاده تعریف می‌کند که بخشی از پارکینگ شماره۳ حرم، مخصوص دام و طیوری است که مردم برای نذر به مشهد می‌آورند: «در قدیم زیاد دام زنده برای امام می‌آوردند. الان کمتر شده و مردم راحت‌تر هستند و پول نقدی می‌دهند اما برخی دامدارها، دام زنده نذر می‌کنند؛ دام‌هایی که در آن از آهو تا گوسفند و بز و شتر و گاو و انواع پرنده جای می‌گیرد.» زائری هم از اروپا و قبل از دوستی می‌شنود که برای بخش نقارچی‌ی حرم نیاز به تجهیزات است، به کارگاه ساخت تجهیزات نقارچی‌ی می‌رود و ۱۵۰ میلیون پرداخت می‌کند و به اروپا برمی‌گردد.

گل و گلاب از کجا می‌آیند؟

شوعرض مشخص نیست اما گفته شده سال‌ها قبل، وقتی زائران حرم رضوی به حرم مشرف می‌شدند و خادمیاران را در حال گل‌آرایی می‌دیدند، به دلشان افتاد که برای امام رضا گل نذر کنند. برخی خودشان تولیدکننده بودند و تولیداتشان را به حرم می‌دادند و برخی دیگر نه. حالا کار به جایی رسیده که تولیدکنندگان گل از شهرهای دور و نزدیک همچون محلات، تهران، شمال، شیراز و بسیاری از شهرهای دیگر گل‌های فصلی و گل‌بوته‌های آپارتمانی را نذر حرم می‌کنند. هدیه گل، یک سنت ماجراست اما این گل‌ها نیاز به گل‌آرایی هم دارند. به همین دلیل گروه‌هایی که در این زمینه توانایی دارند، برای گل‌آرایی به حرم مشرف می‌شوند. تنها در دهه کرامت برای زیباسازی صحن و سرای رضوی، ساخت المان و دیوارهای گل بیش از ۲۰۰ هزار بوته گل به همت اهداکنندگان، تولیدکنندگان و نذران گل تأمین می‌شود.

۴ تن گلاب ناب کاشان

تقریباً سالانه حدود ۱۱ تن گلاب برای معطرسازی حرم امام رضا(ع) مورد استفاده قرار می‌گیرد. از این مقدار گلاب، حداقل ۴ تن آن را تا پیش از سال گذشته خیری کاشانی به نام خلیل بهمنی تأمین می‌کرد. او اواخر سال گذشته درگذشت اما پس از او، یکی از فرزندانش اعلام کرده نذر پدر را ادامه خواهد داد. اما فقط او نیست. از روستای فرخد خراسان نیز جوانی سالانه ۴۰ تا ۶۰ لیتر گلاب درآمده تقدیم حرم می‌کند. برخی از زائران نیز با وجوه نقد، برای معطرسازی حرم نذر می‌کنند.

نذورات برای امر اجتماعی

در دهه‌های گذشته توجه به امر اجتماعی در بخشی از نذورات مردمی وجود داشته اما در سال‌های اخیر این موضوع مورد توجه بیشتری قرار گرفته است. اسماعیل‌زاده می‌گوید نذورات برخی از مردم مخصوص حوزه‌های مختلفی مانند کمک به محرومان، احیای منابع آب و تأمین نیازهای فرهنگی و عمرانی است: «در سیاست‌های ما استان‌های خراسان رضوی، خراسان شمالی، خراسان جنوبی و سیستان و بلوچستان به عنوان استان‌های معین در خدمات آستان قدس رضوی نقش دارند. بخش دیگری از نذورات هم برای تأمین تجهیزات پزشکی و پروژه‌های درمانی همچون بیمارستان منتصریه و مرکز تخصصی نابارووری بشری در بیمارستان رضوی به کار گرفته شده است. به جز این موارد توزیع بسته‌های معیشتی در ماه مبارک رمضان، پوشاک و لوازم ضروری از محل نذورات بر مبنای نیت نذر انجام می‌شود.»

آزادی زندانیان به لطف امام

درخواست‌های مردمی برای آزادی زندانیان، تهیه مسکن، رفع نیازهای ضروری و... باعث شده تا آستان قدس رضوی، به این مسائل نیز توجه جدی‌تری داشته باشد. از سال ۱۴۰۱ تاکنون بیش از هزار زندانی جرایم غیرعمد از زندان آزاد شده‌اند. نکته جالب اینکه مجموع بدهی این افراد بالغ بر هزار میلیارد تومان بوده است اما مبلغی که برای آزادی این افراد پرداخت شده، بسیار کمتر از این رقم است. اسماعیل‌زاده می‌گوید: «چندا از مبلغی که خانواده زندانی و ساداته بنیه تأمین می‌کنند، آستان هم از بخش نذورات آزادی زندانی، مبلغی را تأمین می‌کند. بعد یک گروه به همراه پرچم متبرک حرم امام رضا(ع) به سراغ شاکات می‌روند. طلبکارها تقریباً به حرمت پرچم امام رضا(ع)، بخشی از طلبشان را می‌بخشند. یک خانم شیرازی صندوق خانگی داشت و به مشکل خورد و افتاد زندان. بعد از یکسال امام رضا بدهی‌اش را داد و آزاد شد. کمیته امداد و آستان قدس وامی به او دادند تا یک کارگاه خیاطی راه بیندازد. این خانم نذر کرد از محل درآمدش، زندانی آزاد کند. جدا از راه انداختن کار و اشتغال چند نفر، در اولین سال کاری‌اش، ۸ زندانی را آزاد کرد.» آستان قدس همچنین از محل تعیین هزینه کرد نذورات که توسط نذاران مشخص شده است، ۲ هزار و ۵۰۰ یتیم را تحت پوشش قرار داده است.

پروژه عظیم و کاملاً ایرانی توسعه بست شیخ بهایی

پروژه توسعه زیرسطحی محدوده بست شیخ بهایی، بزرگ‌ترین پروژه عمرانی حرم مطهر رضوی است. اتمام این پروژه که از سال ۱۳۹۳ آغاز شده، مجموعا ۱۰ هزار متر مربع فضای زیارتی سرپوشیده در دو طبقه به حرم اضافه می‌کند. اجرای این پروژه زیرسطحی، از نظر علم مهندسی، با چالش‌های جدی‌ای مواجه بود که بخشی از آن را مهندس علی جلیلی، مدیر پروژه زیرسطحی حرم مطهر رضوی تشریح کرده است:

دو هدف برای پروژه زیرسطحی حرم

در حرم مطهر، فضاهای سرپوشیده‌ای که در آن مراسم برگزار شود، بسیار محدود است. همین شب‌های قدر گذشته باران آمد و مردم مجبور شدند زیر باران بنشینند. برای حرم سخت است که این شرایط برای زائرش پیش بیاید. به همین دلیل ساخت فضاهایی که هم مسقف باشند و هم امکان برگزاری مراسم داشته باشد، از سال‌ها قبل در دستورکار قرار گرفت. البته ما شبستان گوهرشاد را هم دریم ولی شبستان بسیار کوچک است و نمی‌توان در آن در مقیاسی بزرگ مراسم برگزار کرد؛ آنجا سیستم‌های صوتی مناسبی ندارد. بنابراین یک هدف ایجاد فضاهای مسقف در مقیاسی که بتوان در آن مراسم بزرگ گرفت، بود.

هدف دوم این است که در حرم تعدادی زیرزمین مجزا داریم. مثلاً زیر رواق امام خمینی، رواق دارالمرحمه را داریم. در طرف دیگر هم دارالرحمه و رواق حضرت معصومه(س) را داریم. این سه رواق به یکدیگر اتصالی ندارند. این اتصال هم به لحاظ پدافند غیرعامل لازم است و هم اینکه برای زائر یک فضای زیرزمینی بسیار بزرگ با معماری بی‌نظیر، امنیت خاطر ایجاد می‌کند. در این راستا پروژه زیرسطحی بست شیخ بهایی ایجاد شد. در این پروژه هر دو کاربرد محقق می‌شود. یک رواق ما ۶۵۰۰ مترمربع است. ۵۰ متر در ۱۳۰ متر. در سوتن‌هایی با فاصله ۱۰ متر به ۱۰ متر. این ستون‌ها خیلی جلوی دید را نمی‌گیرد. سیستم صوتی و نورپردازی و نمایشگر عالی هم در آن در نظر گرفته شده تا پتانسیل برگزاری مراسم خاص را داشته باشد.

حفاری در دل ابنیه تاریخی

یکی از جذابیت‌های پروژه از نظر مهندسی احداث در دل ابنیه تاریخی است. یعنی شما کنار دیوار مسجد گوهرشاد بازندیک به ۶۰۰ سال قدمت باید ۱۹ متر به‌صورت عمودی پایین بروید. دسترسی بین پروژه ماه دارالرحمه از زیر بارالقرآن عبور می‌کند. این بخش هم که فاقد فونداسیون و دارای دیوارهای بارِ است، چند صد سال قدمت تاریخی دارد. ما به فاصله یک متری از زیر این سازه‌ها عبور می‌کنیم. این‌ها تجربیاتی است که نشنیدم که در جایی اتفاق افتاده باشد. بخشی دیگر از جذابیت پروژه ما در حوزه معماری است. ما به خاطر اینکه کنار مسجد گوهرشاد قرار گرفتیم و مسجد گوهرشاد سازه‌ای متعلق به دوره تیموری است، موظف بودیم و هستیم که پروژه‌مان معماری متناسبی با دوره تیموری داشته باشد. قطعاً معماری ما به سادگی مسجد گوهرشاد نخواهد بود زیرا غیر از رواق زیارتی، در حال ساخت یک اثر هنری هستیم.

در کنار این دو، موضوعی که خیلی به لحاظ کاربردی برای حرم ارزشمند است، ۱۶۰ چشمه سرویس بهداشتی در این موقعیت است. به دلیل اینکه سرویس‌ها عمدتاً پیرامون حرم است و دسترسی به این سرویس‌ها، برای افراد مسن و کودکان سخت است، این دستشویی‌ها با دسترسی به پله برقی و آسانسور طراحی شده است.

روش اجرای این پروژه هم جذاب است. ما ۳ مدل حفاری داریم. یک مدل حفاری زیر صحن بایست یا جایی است که ساختمان بوده. این‌ها تقریباً آسان‌ترین روش اجرا بود. حفاری‌هایی هم زیر ساختمان‌های در حال بهره‌برداری اتفاق افتاده. یعنی در دارالهدایه و دارالرحمه زوار در حال تردد بوده و ما زیر زمین مشغول فعالیت بودیم. زیر صردر شرقی و غربی گوهرشاد که هر کدام‌شان تقریباً ۳ هزار تن وزنشان است و در حال بهره‌برداری بوده، خالی شده است. تصور کنید ما چه تدابیر سنگین ایمنی را برای این بخش‌ها باید رعایت می‌کردیم. حفاری سوم هم مثل گودبرداری ساختمانی است که چندان مشکل نبود.

نگرانی برای بنای تاریخی نداشتید؟

هر کاری نگرانی دارد ولی ما با لاترین تدابیر را برای انجام پروژه در نظر گرفتیم. مثلاً در گوهرشاد کنار دیوار هر ۲ متر یک ستون بتنی -که به آن‌ها بارت می‌گوییم- اجرا شد. در زیر زمین یک راهروی بسیار کوچک در حد نقب‌رو باز شد. ابزار دقیق هم در گوهرشاد و هم روی این ستون‌ها تعبیه شد. اعداد روزانه قرائت و هفته‌ای یکبار آنالیز می‌شد و ماهی یکبار گزارش مدونش به مشاور داده می‌شد تا کوچک‌ترین مشکلی، مشخص شود. این راهروی کوچک را آرام توسعه دادند و ابزارها را قرائت کردند تا اتفاقی نیفتد. تا رسیدیم به اولین تراز نیلینگ، ۶۰۰ تا نیلینگ ۵ رشته ۲۵ متری. ذره ذره با قرائت ابزار دقیق کار ادامه پیدا کرد. به همین دلیل گودبرداری پروژه چند سال طول کشید.

دقت‌ها در این زمینه خیلی بالا بود. دیوارهای دارالهدایه و دارالرحمه که زیر آن خالی شده، آینه‌کاری است. اگر در این بخش کوچک‌ترین نشست اتفاق می‌افتاد، آینه‌ها می‌شکست و می‌افتاد، ولی نه آینه‌ای افتاد و نه آینه‌ای شکست.

زیارت بام با احداث رواق امیرالمؤمنین

جابه‌جایی ۶۵ متری منارهای ۲۱۰ تنی که ارتفاعش به همراه تزئیناتش به ۳۷ متر می‌رسد، کار ساده‌ای نیست خصوصاً اگر قطر مقطع آن ۱/۵ باشد و عملاً سازه‌ای ناپایدار به شمار بیاید. این کاری است که مهندسان ایرانی در پروژه احداث رواق امیرالمؤمنین(ع) انجام داده‌اند. بزرگی این کار را نمی‌توان با کلمات منتقل کرد و شاید لازم باشد با جست‌وجویی در اینترنت، فیلم تایم‌لپس آن را نیز یک‌بار بلکه چند بار ببینید.

جابه‌جایی منارها با هدف ساخت سازه‌ای مسقف با نام رواق امیرالمؤمنین انجام گرفت. رواق امیرالمؤمنین(ع) ۱۳ هزار متر مربع زیربنا، ۷ هزار متر مربع فضای مسقف و ۶ هزار مترمربع فضای رویاز خواهد داشت و با تکمیل آن، ۱۶ درصد به فضای زیارتی حرم مطهر امام رضا(ع) اضافه خواهد شد.

این پروژه هم همچون پروژه زیرسطحی حرم، چالش‌ها و جذابیت‌های فنی - مهندسی خاص خود را داشت. تنها یکی از این چالش‌ها، جابه‌جایی منارها بود اما این همه چالش این پروژه نبود.

مهندس بیات مدیر پروژه رواق امیرالمؤمنین(ع) یک به یک این چالش‌ها را تشریح کرده است:

این مکان در گذشته بخشی از صحن جمهوری بود. با توجه به اینکه تنها ۲٫۴ از فضای یک میلیون متر مربعی حرم مسقف است و احساس کمبود فضای مسقف، قرار شد که بخشی از این صحن سرپوشیده و تبدیل به رواق شود. اگر فضای دسترسی و ورودی‌ها را در نظر نگیریم به صورت خالص ۵ هزار متر مربع در طبقه همکف خواهیم داشت. اما بخش بسیار ارزشمند این پروژه، بام آن است. ما با اجرای این پروژه ۵ هزار متر مربع بام برای حرم خواهیم داشت. این اولین بام زیارتی حرم است که زوار می‌توانند از بام، امام رضا(ع) را زیارت کنند. از این ۵ هزار متر، ۳ هزار متر مربع بام است.

در این پروژه برای دسترسی به بام، در ضلع شمال غرب پروژه آسانسور و پله برقی و پله ساختمانی پیش‌بینی شده است. در ضلع جنوب شرقی نیز آسانسور پیش‌بینی شده است. البته رودی اصلی از سمت ضلع شمال و صحن جمهوری است اما در ضلع شرقی و غربی هم یک سری ورودی برای مدیریت جمعیت و ازدحام پیش‌بینی کردیم تا بتوانیم از آن استفاده کنیم.

چالش‌های اصلی پروژه

این پروژه ۲ چالش اصلی داشت. یکی از آن‌ها در فونداسیون بود. طبقه پایین صحن، خاک بکر و بستر طبیعی زمین نیست و بهشت ثامن است. ۳ طبقه هم قرار دارد. ما به هیچ عنوان اجازه نداشتیم دخل و تصرفی در قبور داشته باشیم. این خط قرمز مان بود. به همین دلیل مجبور بودیم از ستون‌هایی ۴۰ در ۶۰ که موجود بود، استفاده کنیم. در نقاط مختلف بین ۲۰ تا ۲۵ متر پایین رفتیم تا به خاک بکر و بستر طبیعی زمین برسیم و فونداسیون ایجاد کنیم. این کار بسیار سخت بود. یک جاهایی با ماشین‌آلات مخصوص و یک جاهایی با حفاری شمع و مقنی، یعنی انتقال بار این رواق و بام از طریق این فضای محدود به لایه‌های زیرین خاک منتقل می‌شود. الان بالای ۹۰ درصد شمع‌های لازم را زدیم و ۱۰ درصد باقی مانده هم در حال اجراست.

چالش دیگر این بود که این نقطه قبلاً صحن بود و محراب و منارهای داشت. وقتی تبدیل به رواق شود، منارها داخل رواق می‌افتد و جابه‌جایی مناسبی نیست. مجبور بودیم منارها را وحدت کنیم. اگر مناره که قدمتی ۴۰ ساله داشت، تخریب می‌شد، ۲۰۰ روز ساخت منارِ جدید زمان و کلی هزینه می‌برد. ما به جای تخریب و ساخت، این کار را با جابه‌جایی منارِ انجام دادیم.

با توجه به وزن و ارتفاع و ویژگی منارِ، یک سازه مهاری کنارش ایجاد کردیم تا حین جابه‌جایی اتفاقی برای سازه نیفتد. مناره را از زمین جدا کردیم و در محل جدید که چند ده قبل آماده و فونداسیون آن ساخته شد، با جرخ و کالسکه منتقل شد. البته اولین بار تنها چند سانتی متر مناره جابه‌جا شد و روز بعد جابه‌جایی اصلی انجام گرفت. مناره در محل جدید فیکس شده و چرخ‌ها حذف شد.

محاسبات این بخش واقعاً خاص بود. مناره به تغییر مکان بسیار حساس است. در مهندسی عمران یک‌سری تغییر شکل مجاز وجود دارد. ما در طراحی، برای بار زنده ۲۴۰/L و برای بار مرده ۳۶۰/L تغییر شکل مجاز داریم. (L طول آزاد تیر یا دهانه است) ایجها اما هیچ‌کدام از این‌ها جواب نمی‌داد زیرا کوچک‌ترین تغییر شکل یعنی ترک خوردن تزئینات. ما در محاسبات سعی کردیم تغییر شکل را تقریباً صفر در نظر بگیریم. چالش بعدی این بود که این مناره و متعلقات جابه‌جایی‌اش، حدود ۵۰۰ تن بار بود. این ۵۰۰ تن را در هر نقطه‌ای بگذاری فرو می‌ریزد. ما این را یک‌طوری باید روی سقف بهشت ثامن که زیرش خالی است منتقل می‌کردیم که بار توزیع شود.

تمام این اقدامات توسط مهندسان و شرکت‌های ایرانی انجام شد. پروژه، مشاوری از خارج کشور نداشت ولی برای جابه‌جایی مناره چون خاص بود، از صاحب‌نظری که فکر می‌کردیم می‌تواند به ما کمک کند، مشورت گرفتیم. در این مسیر علاوه بر استادان در استان، از ظرفیت دانشگاه‌های تهران، علم و صنعت و امیرکبیر استفاده کردیم. استادانی که می‌توانستند تشریف بیاورند مشهد، در مشهد و باقی استادان را در تهران ملاقات کردیم.

ادامه در صفحه۱۵

چهارشنبه ۱۷ اردیبهشت ۱۴۰۴
شماره ۴۴۰۵
FARHIKHTEGANDAILY.COM
FARHIKHTEGANONLINE

فرهیختگان
پرونده

اینجا همه چیز پای امام رضاست

صندلی چرخدار

تا پیش از حوالی سال ۱۳۷۰، امدادرسانی به زوار خدمات مستقلی نداشت و در قالب نگهداری حرم و کمیته حرم، یک‌سری خدمات محدود به زائرین ارائه می‌شد. اما از سال ۶۹ و ۷۰ اداره «امور تسهیلات زائرین» با وظایف مشخص شروع به خدمات‌رسانی به زوار کرد. اداره امور تسهیلات زائرین یکی از ادارات معاونت خدمات زائرین حرم مطهر رضوی است که ۳ بخش ۲۴ ساعته و تعطیل نایذیر در حرم مطهر را بر عهده دارد: «صندلی چرخدار و زائرین ا» «امداد زائرین» و «پیشدادگان».

امداد زائرین

یکی از قسمت‌های این اداره، امداد زائر بود. امداد زائر وظیفه داشت به زائرینی که داخل حرم دچار مشکل می‌شوند، خدمات بدهد. اگر زائری در مسیر آمدن به حرم، اموالش سرقت شده و یا این‌سبیل (زائر در راه مانده) است و حتی زائری که در حرم اتفاقی برایش می‌افتد، به آن‌ها کمک می‌کند. اگر چه امروزه کمتر اتفاق می‌افتد ولی در گذشته افرادی که وارد حرم می‌شدند پوشش و ظاهر نامناسبی داشتند، یا اینکه اگر زائر پیر مردی و یا کودکی وارد داخل حرم می‌شد و لباسش دچار اضطراب می‌شد، بخش امداد زائر موظف بود، پس از استحمام، لباس مناسب در اختیارشان قرار دهد.

سیدالحسینی می‌گوید: «الان وضع بهداشت با ۲۰ سال پیش قابل قیاس نیست. تعریف می‌کند که «زائری را در حرم شناسایی کردند با یک ریش بلند و نامرتب و ناخن‌های کثیف، شاید نمی‌شد به این آدم نگاه کرد. یکی از خدام از انبار لباس گرفت و بردش حمام. وقتی برگشتم، آقایی در دفترم بود. نشناختمش. کمی بعد متوجه شدم این همون آقاست. تیپش زمین تا آسمون عوض شده بود. اون زمان ماهی ۲ یا ۳ تا زائر داشتیم که باید می‌بردیمشون استحمام.» منشأ این کمک‌ها، بر مبنای موقوفه‌ها و نذرهایی است که افراد کرده‌اند. به عنوان نمونه فردی نیت کرده، مبلغی به زائری که لباس مناسب ندارد و یا سرما اذیتش می‌کند، بدهند. یا نذر اهدای کفش به زائری که کفشش در حرم مفقود شده است. آستان قدس موقوفه‌هایی دارد که واقف تأکید کرده منابع مورد وقف، برای زائری که این‌السبیل شده است یا زائر فقیر شیعه‌ای که برای زیارت آمده و قادر به ماندن در مشهد و یا برگشت به شهرش نیست، هزینه شود. امداد زائر همچنین وظیفه دارد اگر زائری در حرم دچار مشکل شد، امور مربط با درمان وی را پیگیری کند. این البته با زواری که پیش از سفر دچار بیماری بودند، متفاوت است. اینجا همه یکی هستند و ایرانی، پاکستانی، هندی، افغانی و اروپایی فرقی ندارند. همه زائر امام رضایند و امداد زائر خدمت‌رسانی به آن‌ها را وظیفه خود می‌دانند: «اینجا هر اتفاقی بیفته، ضامنش امام رضاست.»

پیداشدگان

همه آن‌هایی که در دهه چهارم زندگی‌شان هستند و قدیمی‌تر ها، یکی از ماندگارترین صداها در سرشان، اسامی گمشدگی بود که خدام با بلندگو در صحن حرم قرائت می‌کردند. سال ۱۳۷۰ «دفتر گمشدگان» در صحن انقلاب اسلامی راه‌اندازی شد. در آن دفتر کودکان و حتی بزرگسالانی که همراهشان را گم می‌کردند، منتظر می‌ماندند تا پیدا شوند. در سال ۱۳۸۵ نیز این بخش توسعه پیدا کرد و اکنون حرم مطهر، ۸ «دفتر پیدا شدگان» دارد که در آن دفتر در کنار نگهداری کودکان و افراد پیدا شده، خدمات مادر و کودک نیز ارائه می‌شود. با توجه به اینکه احتمالاً کودکان گرسنه باشند، در این دفاتر از آن‌ها پذیرایی نیز می‌شود. گاهی می‌شود که کودکان فردا و پس فردای آن روز هم سروکله‌شان در دفتر پیداشدگان پیدا می‌شود. خدام که کمی پیگیری می‌کنند، متوجه می‌شوند پذیرایی حسابی به مذاق کودکان خوش آمده. البته این زرنگ‌بازی‌ها محدود به کودکان نمی‌شود. بوده مادری کودک ۲ ساله‌ای را به بخش پیداشدگان می‌سپرده و دو ساعت بعد، می‌آمده و می‌گفته که کودک متعلق به خود اوست. گویا این حربه‌ای بوده برای زیارت آسان‌تر و احتمالاً زساندن خود به ضریح مطهر.

اگر کودکان پیداشده لباسشان هم نجس شده باشد، خادمان مخصوص لباس کودکان را تحویش می‌کنند. البته الان با تلفن‌های همراه، خیلی آمار گمشدگان یا همان پیداشدگان در حرم امام رضا کم شده است و به نسبت نیز خدمات کاهش پیدا کرده است. سیدهادی سیدالحسینی از سال‌ها کار در این دفتر می‌گوید: «وقتی یک بچه گم میشه و پیدا میشه، واکنش‌های مختلفی را می‌بینی. بعضی‌ها گریه می‌کنن و ضعف و ناراحتی نشون می‌دن. وقتی بچه پیدا میشه چقدر خوشحالی می‌کنن. بعضی‌ها هم وقتی بچه پیدا میشه، به پس گردنی بهش می‌زنن.»

معین‌الضعفا و نگاه حضرت

برخلاف ما، کسانی که در مشهد و حتی حاشیه‌های آن زندگی می‌کنند، مطمئنند که کاروان «معین‌الضعفا» امام رضا(ع) در زمانی که پیر و زمین‌گیر و ناتوان شده‌اند، در خانه‌شان را می‌زنند و آن‌ها را با عزت و احترام به زیارت ثامن‌الحجج می‌برد. این طرح مختص سالمندان، افراد کم‌توان، بیماران سرطانی و افراد بدسرپرست یا بی‌سرپرستی است که نمی‌توانند با پای خود به حرم امام رضا(ع) مشرف شوند. این افراد را رابطان آستان قدس رضوی در مساجد و محلات مختلف، شناسایی و به آستان معرفی می‌کنند تا به زیارت مشرف شوند. پس از زیارت و پذیرایی با غذای متبرک حضرت رضا(ع)، این افراد به خانه‌شان بازگردانده می‌شوند.

این تنها یکی از اقدامات کوچکی است که در حرم امام رضا(ع) انجام می‌شود. سیدالحسینی، رئیس اداره امور تسهیلات زائرین، معتقد است که مدیریت این امور تنها با عنایت حرم مطهر محقق می‌شود: «جز نگاه حضرت، اینجا رو چیزی نمی‌چرخونه. همه انجام وظیفه می‌کنند ولی تا نباشه نگاه حضرت، اتفاقی نمی‌افته.» برای اینکه نشان دهد این حرف‌ها تعارف نیست، خاطره‌ای از حدود ۲۰ سال قبل تعریف می‌کند: «سال ۸۶ یا ۸۷ افراد ناتوان را می‌آوردیم زیارت. ۲۰۰ نفری بودند. برنامه برای روز شنبه در نظر گرفته شده بود. پنجشنبه نامه زدم به مهمانسرا که شنبه ۲۰۰ مهمان داریم. با رابطین سطح شهر تماس گرفتم که ساعت ۸ صبح سالمندان آماده باشند. یک نامه هم به نقلیه زدم که ۱۰ مینی‌بوس آماده کند. به بخش ویلچر هم اطلاع دادم که نیرو آماده باشد. ۱۰ یا ۱۵ هماهنگی دیگر هم باید انجام می‌شد. مثل هماهنگی با زائر سرا برای برداشتن صندلی‌ها؛ هماهنگی با رواق برای اینکه مراسمی دیگر آنجا برگزار نشود؛ هماهنگی با مداح و قاری؛ انتظامات و پارکینگ و... هم بود. با خودم گفتم بقیه کارها را جمعه انجام بدهم. نمی‌دانم چه اتفاقی افتاد که جمعه نیامدم. شنبه کلاً یادم رفته بود پیگیری‌ها را. داشتم جایی می‌خوردم. کمی بعد یکی از همکاران آمد و پرسید «امروز کاروان چند نفره؟» تا گفت، یادم آمد که امروز معین‌الضعفا داریم. چایی را گذاشتم و پالتو رابرداشتم. در صحن می‌دویدم که هماهنگی‌ها را سریع انجام بدهم. حین دویدن رسیدم جلوی گنبد. رو کردم به گنبد و گفتم «یا امام رضا امروز آبروی من رو حفظ کن». واقعاً هر نقصی باعث می‌شد همه متوجه بشوند. مثلاً اگر رواق را به گروه دیگری می‌دادند، کار به مشکل می‌خورد. به لطف امام رضا(ع) کسی متوجه نشد و برنامه با آرامش به اتمام رسید. بعد از پایان برنامه داشتم بر می‌گشتم که مدیر مان را دیدم. به من گفت: «برنامه امروزتون از همیشه بهتر بود.» (سکوت) خودم می‌دانستم که واقعاً کار من نبوده و عنایت خود حضرت بوده. این را یک وقت‌هایی می‌فهمیم و حس می‌کنیم و یک وقت‌هایی متوجه نمی‌شویم.»

خدمت در بهشت

خادمی بارگاه علی‌ابن‌موسی‌الرضا رویایی است که ایرانی و غیرایرانی، شیعه و غیرشیعه نمی‌شناسد. همه آرزو دارند که برای دقایقی هم که شده، آن لباس خادمی سر تنشان بنشیند و کاری برای این آستان انجام دهند. این رؤیا حالا کم‌کم دارد رنگ و بوی واقعیت می‌گیرد. رو به‌روی پنجره فولاد و گنبد طلا، حجره‌ای است برای «خدمت در بهشت». برای آنان که تنها چند روز مهمان امام رضا(ع) هستند، این حجره فرصتی فراهم می‌کند تا چند ساعت به زائرین ثامن‌الحجج خدمت کنند. مثل خیلی از امور دیگر، پیگیری و اصرار زائران باعث شد تا آستان برای آن‌ها که نذر خدمت در این بارگاه را دارند، خدمت محدود دو ساعته راه‌اندازی کند. یک‌سالی می‌شود که این امکان در حرم ایجاد شده است. درست از میلاد امام رضا